

ŞEHİRLEŞME ESTETİĞİ VE İNSAN YAŞAMINDAKİ ROLÜ

M. Ertuğrul TUNA

*Doçent, Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
ertugrultuna@gmail.com*

ÖZ

Anahtar kelimeler:
*şehir, güzel,
estetik, sağlık, sanat*

Şehirler modern yaşamın gerçekleştiği yaşam alanlarıdır. İnsanlığın gelişimi kökeni kırsal alan olan toplulukların şehirlerde yerleşmelerine yol açmıştır. Yeni şehir anlayışı insanın kökeni olan toprak ile uyumuna aykırı bir şekilde oluşturulmuştur. İyi ve güzel şehirlerde şehrin bütün betonlaşmasına rağmen yeşil alanlar korunmuş ve güzel mimari eserlere, espasa yer bırakılmıştır. Bu şehirlerde estetik değeri olan ve zaman içinde biriken mimari öğeler kültürün bir parçası olarak muhafaza edilmiş, yeni üretilen mimari ise mevcut dokuyu bozmayacak şekilde uygun olarak tasarlanmıştır. Bu şehirlerin içinde sanat var oluşun doğal bir parçası olarak yer almakta, şehrin kendisi bir sanat eserine dönüşmektedir. Bunun tersi durumlarda ise plansız kurulan şehirler kontrolsüz bir betonlaşmaya dönüşmüş, dar planlı, sıkışık ve estetikten yoksun bir kapatma şeklinde ortaya çıkmıştır. Özellikle yeniçağların getirisi metropoller bu tanıma çok uymaktadır. Aşırı kalabalık ve yer azlığı dikey bir mimari oluşmasına yol açmıştır. Yoğun nüfuslu ve kötü planlanmış neredeyse kapatılmış şehirler insan sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Böyle şehirlerde ruh hali olan manzaranın yokluğu sıklıkla ruhsal sorunlara da yol açmaktadır. Dikilen gökdelenler heybetli yapılarına rağmen şehrin içinde kayboluşumuzun ve Babil kulesindeki gibi bizi boğan bu dünyadan kurtulup cennete ulaşma isteğimizin birer sembolü gibidirler. Tür olarak güzel bir yaşamı hak ediyoruz ve artık şehirlerin ortadan kalkmasının ihtimali olmadığına göre bunları eski güzel yapıları ve tarihi koruyarak, içinde yeşil ve doğal alanların bulunduğu, bizi sağlıklı ve mutlu kılacak bir şekilde tasarlamalıyız.

THE ROLE OF CIVILIZATION AESTHETICS AND HUMAN LIFE

ABSTRACT

Keywords:
*city, beautiful,
aesthetics, health, art*

Cities are the living spaces of modern life. The development of mankind has led to the settlement of the communities in the cities, whose origins are rural areas. The new understanding of the city was formed contrary to the harmony of human with the land which is the root of man. In good and beautiful cities, despite all the concrete of the city, green areas have been preserved and beautiful architectural monuments have been left with a special place. In these cities, the aesthetic value and the architectural items that accumulate over time have been preserved as a part of the culture, while the newly-produced architecture has been designed to fit the existing texture. Within these cities, art takes place as a natural part of being, and the city itself becomes a work of art. Conversely, unplanned towns turned into uncontrolled concrete, resulting in a tight and lack of aesthetic closure. Especially the metropolis, which is the result of the new ages, follows this definition very much. Excessive crowd and low ground led to the creation of a vertical architecture. Densely populated and poorly planned and almost closed cities are also affecting human health in a negative way. The lack of a sight that is moody in such cities often leads to mental problems. Despite the majestic structures of the towering skyscrapers, we are lost in the city and like the Babylonian tower, it is like a symbol of our desire to get rid of this world and reach the jenneth. We as human deserve a beautiful life, and now that the cities are not likely to disappear, we must design them in a way that protects the old beautiful structures and history, green and natural areas in which we are healthy and happy.

Giriş

Yaşamda görünür olabilmek için bir bedene sahip olmalıyız. Bu beden kimliğimizin en önemli bir parçası ve hayatımızı nasıl geçireceğimize dair bir belirteçtir. *"Mens agitat molem"*¹(Berk, 2011: 165)-Eğer düzgün ve sağlıklı bir bedene sahip olacak kadar şanslıysanız, hayatınızı, önemli fiziksel engellerle dünyaya gelmiş biri kadar zorluklarla karşılaşmadan geçirme olasılığınız çok daha fazladır. Bacakları olmayan biri yardımsız ve özel donanımlar olmadan bir merdiveni çıkmakta zorlanırken, fiziksel özellikleri tam bir birey bunu kolaylıkla yapacaktır. Dolayısıyla bedenlerimiz, dış dünyamızı kuşatan, bizi yaşam denen evrede bir kabuk gibi sarıp nasıl hareket edebileceğimizden, nasıl işlerde çalışabileceğimize, nasıl eşler bulabileceğimize dair belirleyici olan bir biçimdir. Bu biçim fiziksel sağlığımızdan, ruhsal sağlığımıza kadar belirleyicidir. Modern dünyada bu beden çoğunlukla şehirlerde varlık bulur. Bu varoluş, sınırları çok değişken olabilir. Bir kere evimiz dediğimiz, bizi diğer sosyal varlıklardan ayıran küçük hücrelerde, bireysel varoluşumuzu sınırlarız ve bu hücrelerde diğer insanlarla paylaşmadığımız özel, hayatımız veya mahremimiz söz konusudur. Yaşadığımız beden nasıl bir kabuk ise, evimiz de fiziksel var oluşta ikinci bir kabuk görevi görür. Bu ikinci kabuk da aynı birinci kabuk gibi, kişiliğimizle ve sağlığımızla ilintilidir. Yaşadığımız evleri kendi kişilik yapımıza göre düzenler, dekore eder ve güzelleştiririz. Bu yapı bizim kimliğimizin bir parçasını oluşturur. Ama şehirler² sadece evlerden ibaret değildir. Devlet binaları, meydanlar, dini yapılar, parklar, bahçeler, anıtlar, yollar birleşir ve bizim yaşamımızın gerçekleştiği alanlar olurlar. Ütopyaların gerçekleşmesi için alanlara, şehirlere ihtiyaç vardır. Platon'un Atlantis'i , Thomas Moore'un Ütopya'sı, ideal şehirlerdir. Burada yaşayan halk sağlıklı ve mutludur. Bir de distopyalar vardır. George Orwell'in 1984'ünde olduğu gibi. Burası ise kaotik, veya fazla düzenli, aşırı kontrolcü, korkutucu ve boğucudur. Ütopik şehirler, aydınlıkken, distopyalar karanlıktır. Burada yaşayan halkın mutluluğu değil, yaratılan illüzyonun sürdürülmesi önemlidir. Oluşturulan atmosfer elzem derecede önemlidir. Şehirlerde ruhsal hastalıklar daha yaygındır:

"Şizofreni her büyüklükteki yerleşim yerinde görülebilmekle beraber özellikle endüstri kentlerinde, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde şizofrenik bozuklukların prevalans oranı kırsal kesiminkinden daha yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni kentler hızlı bir sosyal değişme ve sosyal düzensizlik yaşarken, kırsal kesimin sosyal yönden daha yerleşik, stabil düzenli olması olabilir."(Aktaran: Tav, 2006:7)

Kimliğin bir iç yüzü olduğu gibi, bir de dış yüzü vardır. Bu dış biçim, bizim iletişim kuran yüzlerimizden biridir. Ve evler birleşir şehirlerin temel yapı taşlarını oluşturur. Burada perspektif vardır. Perspektif bizim derinliği, yani hacmi algılamamızı sağlar, Heidegger'e göre bütün varoluş, hiç(nicht) in karşısı olarak, var(dasein) bu hacmin içinde gerçekleşir. Ve bu var oluş zamanla ilintilidir, zaman olmadan bir var oluş söz konusu değildir. Ve bunu yorumlayabilecek bir Var olan olmalıdır. Sağlıklı dediğimiz insanlarda, gerçeklik dediğimiz duyguları algılayabilecek ve istikrarlı bir algıyı sürdürebilecek bir perspektif duygusunun olması gerekmektedir:

"...Platon, en mütevazı başlangıç aşamasındayken bile perspektifi lanetlemişti, çünkü perspektif şeylerin "hakiki ölçülerini çarpıtıyor, gerçekliğin ve nomos'un(yasa) yerine öznel görünüm ve keyfiliği yerleştiriyordu. En modern estetik düşünce ise tersine perspektifi sınırlı ve sınırlandırıcı bir rasyonalizmin aleti olmakla suçlayacaktır."(Panofsky, 2013:56)

Aslında ruhsal sağlık olarak ele alındığında rasyonel bir akıl perspektifi algılar, olduğu gibi kabul eder. Modernizm ise onu ortadan kaldırmaya çalışır, farklılaştırır çarpıtır. 20. yüzyılın en kaotik dönemi de bu sanatta bu perspektif kırılmasının yaşandığı dönemle aynı zamana denk gelmiştir. Ve bunun bozulması sağlıksızlığın belirtisidir. Metropollerin aşırı kalabalığı, çarpık ve düzensiz şehirleşme, büyüme, zaten bu şehirlerin metaforik olarak doğru bir perspektifte olmasının önünde engeldir. Buna şehirlerdeki aşırı nüfus yoğunluğu, trafik, hava kirliliği, ulaşım zorluğu, sosyal alanların yetersizliği gibi diğer faktörleri de eklediğinizde ortaya kaotik bir durum ve sağlıksızlık çıkacaktır:

Şehirleşmede önemli bir faktör de küreselleşme olgusudur. Kùltürler arasındaki sınırlar gevşeyince ve şehirler kalabalıklaştıkça, binaların yükselmesi ve batı tipi olmasının önü de açılmış durumdadır ki bu küreselleşmenin neredeyse dayattığı bir durumdur. Yüksek binalar sadece estetik kirlilik yaratmıyor, yaşam tarzlarımız üzerinde de etkide bulunuyor. Bu şekilde hücreleştiriyoruz. Yukarıda bahsedilen organik hücre anlamında değil, hapisane hücreleri bağlamında. Modern hayat bizi ancak belirli alanlarda yeşilliklerle karşılaşmayı sağlamaktadır. Bütün güzel mimariye sahip sarayların, çok güzel bahçeleri vardır. Bahçe, şehir denen beton, ya da tuğla yapıda, doğal olanla karşılaşabileceği, nefes alabileceği bir alandır. Çünkü şehirler, klostrofobiktir. Çoğu yer kapalıdır. Hele bürokrasiyle karşılaştığınız alanlar zaten kapalı olmak zorundadır.

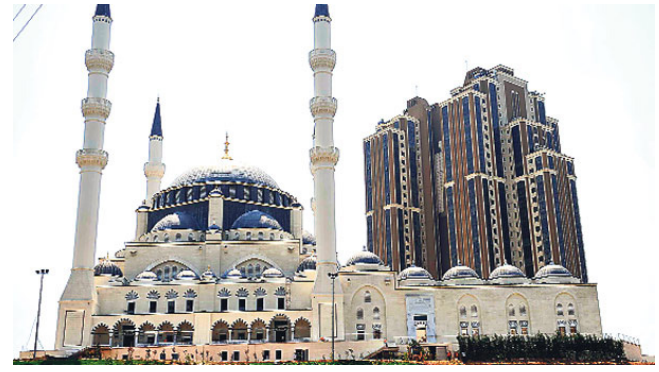
Nüfus yoğunluğu ve kötü kentleşme yüzünden, klostrofobik hale gelmiş şehirler söz konusudur. Bu şehirler, iç içe geçmiş, sanki bu dünyada sınırlanmış halleriyle, güneş ışığının bile zor ulaştığı şehirlerdir. Burada yaşayan insanlar ister istemez kendilerini klostrofobik hissedeceklerdir. Kaçabilecekleri, nefes alabilecekleri bir alan

1 Zihin evrenin kütlesidir (Doğatanrıci düşüncenin mottosu; Latin şairi Vergilius'un dizesi)

2 Bu yazıda güzel ve iyi kurulmuş şehirlerden ve bazı olumsuz örneklerden bahsedilecektir. Yazının sınırlı olması itibarıyla dünyadaki bütün iyi örnekleri dahil etmemiz olası değildir. Amaç fikir olarak estetik ve yaşanabilir şehirleri tanımlamaktır.

veya bahçe yoktur. Buralar insan istifi haline gelmiştir. Bu tip yerler istiflenmiş, insan yığınlarını toplayan depo alanları gibidirler. Sokaklar herkesin toparlanacağı güzel meydanlara açılmazlar, yollar daralır, sıkıntılı sıkışık dar bir yaşam alanı sunarlar. Artık yaşanan bir şehir değil yarı acık cezaevdir. Oysa iyi planlanmış şehirler büyük ve estetik bir şekilde oluşturulmuş meydanlara açılır. Meydanlar ve parklar betonun ve tuğlanın nefes alma alanlarıdır. Bunlardan yoksun şehirler tasarımsal eksiklikler barındırmaktadır genellikle.

Batıdaki büyük şehirlerde insanların sanatla karşılaşacağı alanlar genellikle en merkezi konumda olmaktadır. Bu şekilleriyle estetiğe ve sanata verdikleri önemin birer manifestosu gibidirler. Avrupa'daki örneklerden bir şehrin kendisinin sanat eserine dönüşebileceğini ve insanların günlük yaşamları içinde sanat eserinin içinde yaşama deneyimini sürdürebildikleri oluşumlar olabileceğini bilmekteyiz. Roma'nın sokaklarında yürümek estetik hazzı deneyimlemek demektir aslında. Çarpık şehirleşme sanatın şehirlerde ulaşılabilirliğini de etkilemekte ve insanların estetik deneyim yaşama olanaklarını kısıtlamaktadır. Çok büyük bir depremin gelmesi kaçınılmazlığına rağmen İstanbul'da da Amerika'nın ve genellikle yeni yaygınlaşan asya ve arap kültüründe olduğu gibi popüler mimari gökdelenlerdir. Bunlar özellikle Türkiye bazında Amerikan mimarisini çağırırsa da Amerikan şehirlerindeki gibi planlı ve konumları birbirine gözetilerek yapılmamakta ve çarpık bir yapılaşma gibi düzensiz görünmektedirler. Kadıköy, Ataşehir'de Mimar Sinan'ın Mimarisinin benzeri olarak üretilmiş cami ve arkasındaki gökdelen korkunç bir karkofoni yaratmaktadır. Bu iki yapı inşa edilirken birbirlerine etkileri hiç göz önüne alınmamıştır. Mimari yapılar kendi kendilerine estetik bile olsa-ki bu da tartışılabilir- bir arada tasarımsal bir soruna dönüşmektedirler. Bu örnek İstanbul'daki tek örnek değildir. Binalar Avrupa'daki örneklerin tersine manzara ve estetik değer göz önüne alınmadan ve ortak doku yaratamayacak şekilde tasarlanmaktadır. Avrupa'da bir yapı açık manzaranın içinde ise o manzarayı bozmaz tam tersine estetik değer katar. Ama bizim örnek aldığımız yapılaşma türü Amerikan tarzı olmakla birlikte bunun bir karikatürüne dönüşmüş durumdadır. Amerikan şehirleri gökdelen mimarisi ile tasarlanmış olsa da, şehirlerde plan ve estetik ortadan kalkmış değildir. Burada bu mimari tarzının insanın ruhi gereksinimleri ve yapısıyla uyumluluğu tartışılabilir. Bunların aşırı kapitalizm örnekleri olduğu ortadadır. Fakat yaşam biçimi olarak bu yapı tarzı benimsenecek ise yaşam kalitemizi bozmayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Resim 1. Ataşehir, Mimar Sinan Camii
i.milliyet.com. (25/01/2018)

Şehirlerde yaşamak kolaylaşması gerekirken gittikçe zorlaşmaktadır. Çünkü şehirler doğru planlanmamış ve dar alanlara yüksek nüfus yoğunlukları ile sıkışmışlardır. Bu yapılarıyla insanların ruh yapılarını olumsuz olarak etkilemektedirler. Bu olumsuzlukları ortadan kaldırabilecek olan araçlardan bir de hiç kuşkusuz sanattır. Şehirler sanatın toplandığı alanlardır. Sanat bize nefes alma ve düşünme fırsatı verir. Sanatsız şehirler, hele de kaotik metropoller ise, insanın en önemli özelliğini, düşünmesini ve ruhsallığını veya varoluşunu sorgulayacak, hayatı anlamlandırarak fırsatı tanımayan hızlı zaman tüketicileri haline gelirler. Bu durumu aşmanın yolu insanların güzeli tecrübe edebileceği, kendisi sanat eserine dönüşmüş, sağlıklı bir bütünlük ve güzellik içeren sanat şehirleri oluşturmaktır. Mimari estetik sanatın var olması için gereklidir. Sadece işlevsellik adına estetikten ve planlamadan vaz geçildiği anda şehirler kaosa dönüşmektedir. Bu da hem şehrin kendi için, hem de o şehirde yaşayanlar için hastalık, mutsuzluk, stres, güzellik yoksunluğu, sanatsız bir ortam ve ruhsal bütünlüğü sağlayacak bütün etmenlerin eksikliği anlamına gelir. İnsan sadece organizma olarak var olmayı seçer ki bu insanın varoluşuna aykırı bir durumdur. İnsan bilinci kendini daha yukarılara taşımayı arzular. İnsanın cennet tahayyülü bunun bir yansımasıdır.

İnsan cennetten düşmüş bir varlıktır. Zihninde sürekli ideali tahayyül eden bir yön vardır. Bunun özlemi içindedir. İnsanlığın ortak aklında birçok mitte bu ideal yaşam alanı bahçedir. Fakat mitlerin sonunda insan ideal yaşam alanını terk eder ya da kovulur. İnsanın zihninde sonsuz yaşamın olduğu içinden nehirler geçen bir bahçe yerine beton duvarların ve asfaltın hüküm sürdüğü şehirler hiç de uymamaktadır. Bu insanın mitsel düşüşünün bir parçasıdır da aslında. Şehir yaşamı her ne kadar artık bizler için kırsal yaşama göre daha konforlu gelse de insanın zihnindeki cennet fikrinde uzaklığı ile aslında dünyada çektiğimiz bir cezadan başka bir şey değildir. Şehre bağımlıyız ve her bağımlılık gibi bu bağımlılık da bizler için sorunludur. Bilinçaltımız veya bazılarımız biliçli olarak ondan kur-

Resim 2. Kwloon, Duvarlı Şehir
uxandrew.com, 04-02-2015

tulmak istesek de bu gönüllü ceza bir kefarete dönüşmüştür.

Zor yaşam şartları ile sürekli sorunlarla mücadele etmek zorunda olduğumuz bir dünyayı güzelleştirmek yerine deforme ederek onu daha sağlıklı bir hale getirmekteyiz. Deformasyon sorunların belirtisidir. Bir toplumda sağlıklı düşünceler çevre yapısal veya ekonomik olarak yerleştiği zaman birçok yapıda deformasyon görmeye başlıyoruz. 1. Dünya savaşının arifesinde Almanya'daki Dışavurumculuk akımında melankoli, izolasyon, umutsuzluk, sıkışmışlık, savaş felaketleri, İmparatorluğun boğucu ve iki yüzü ahlak sistemi, içsel sıkıntılar, topluma yabancılaşma kendini sanatta deformasyonlarla göstermiştir. Avrupa sanatında giderek artan soyutlama eğilimi de modernleşen insanın kaybettiği ruhsallığın ve aşkın değerlerin -ki bunlar kırsal yaşamda mevcuttu-tekrar kazanma özleminin bir yansımasıdır. Bütün insanlar toprak kökenlidir. Fakat modern yaşamın sağladığı faydalar uğruna insanlığın büyük bir bölümü bundan feragat etmiştir. Bu feragat bizi hem manzaradan uzaklaştırmıştır. Artık şehirlerde neredeyse çoğunlukla ufku göremeden yaşamaktayız. Bu ufuk eksikliği modern yaşamın bize sağladığı bir takım maddi şeylerle doldurulmaya çalışılmaktadır. Fakat bu araçların bizi sağlıklı hale getirmediği aşikârdır. İnsanın, insan olabilmek adına topraktan ayrılırken yaptığı fedakârlığın yerini tutacak bir şeye ihtiyacı vardır. Bu da içinde sanatı ve ruhsallığı da barındıran modern kültür-

Resim 3. Piazza Della Signoria
Wikipedia.org-(02/04/2015)

dür. Manzaranın ve toprağın eksikliği ana rahmini özlleyen yeni doğanın yaşadığı gibi bir travmadır aslında.

Manzaranın insan hayatının, yaşamın başladığı yerdir. Romantikler manzaranın insanın ruh hali olduğunu anlamışlardı. Modern şehirlerin çoğu manzara yoksunudur. Bizlerin zihni çevremizden bağımsız olamaz. Çevre uyaranlarına cevap veremediğimiz zaman uyku, bayılma veya koma halindeyiz demektir. Uyurken bile eğer doğal ve güzel bir manzara içindeyken çok daha rahat ve iyi uyuduğumuz fark etmişsinizdir. Şehirlerde bu doğal görüntü İstanbul örneğinde olduğu gibi ileride güzel bir manzaraya açılıyor olsa bile muhtemelen önünüzdeki yüksek bina tarafından perdelenecektir. İnsanın zaman içinde kişiliği, görünüşü, görüşleri değişebilir. Unutmamamız gereken gerçek hepimizin doğanın bir parçası olduğudur. Medeniyeti kurarken gittikçe bundan uzaklaşmaya başlandı. Yeni teknolojiyle yetişen nesiller doğada gezmek ve oynamak yerine akıllı teknolojilerin sunduğu sanal gerçekliklerde kaybolmayı tercih etmektedir. Hatta kendilerini o kadar kaplıyorlar ki makine ile birleşiyorlar, makineleşiyorlar. Bu da acı bir sonuç demek: insanlığın ve insani bütün değerlerin kaybı. Çünkü doğadan ve doğal olandan uzaklaşmaktadır. Teknolojinin ve modernleşmenin bizi getirdiği nokta budur. Oysa güzel bir manzaraya bakan insanlar çok daha çabuk iyileşmektedirler.

Şu açıktır ki bedendeki bozukluklar ruhsal sorunlara da yol açmaktadır. Dolayısıyla ondaki güzellik sorunları, bünyesindeki fiziksel sorunları işaret edecektir. Şehirlerin artık bizim maddi varoluşumuzun birer parçası olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu noktadan sonra bunun değişmesi imkânsızdır. Şehir ne kadar güzel ise bizi mutlu etme ve yaşadığımız şehirde mutlu olma şansımız çok daha fazla olacaktır; Sanat ise güzelğin taşıyıcısıdır.

Goethe: "Güzellik: doğrudan düşünüp taşımaya ihtiyaç duyulmadan, hoş giden her narin şey hakkındaki yüce görüş birliğidir." (Goethe, 2014:131) demiştir.

İnsanlar doğal olarak günele yönelirler, çünkü güzelliği sağlıkla, genlerini ileri taşıyabilme potansiyelini görürler. Bu aynı zamanda sonsuz yaşam arzusudur. Dolayısıyla hepimiz elde edemesek de güzellik bizim için bir ihtiyaçtır. Bir şehrin güzel olması da, bir insan yaratısı olduğu için ancak sanatsal tasarım ile mümkündür. Sanatsal tasarım modern, çağdaş ya da tam tersi var olan eski dokuyu korumak üzerinden kurulabilir. Yaratılan doku sanatsal olduğu zaman gerçek anlamda şehir güzel unvanını alacaktır. Ve sanat insan olmanın getirdiği farklardan biridir. Bizi dünyada yaşayan diğer canlılardan ayıran en temel özelliktir. Bir hayvan çok karmaşık barınaklar, hatta kendi yaşam düzenlerinde şehirleri andıracak karmaşık yapılar inşa edebilir. Onu

yönlendiren temel güdü barınma ihtiyacının karşılanması olacaktır. İnsan da bu yöntemi seçebilir. Sadece kendini dış dünyadan ayıran barınak sistemleri içinde yaşayabilir. Biliyoruz ki medeniyet oluşmaya başladığı noktadan itibaren insanlar yaşam alanlarını güzelleştirmeye çalışmışlardır. İçine su alabilen topraktan bir kap yapmakla yetinmeyip, ona süslemeler eklemişlerdir. Kadınlar kendi doğal güzellikleriyle yetinmeyip, ziynet eşyaları takmayı tercih etmişlerdir. Büyük medeniyetler kuran uygarlıklar şehirlerini birer sanat eseri gibi kurmuşlardır ve bizler bu şehirlerin kalıntılarına hala hayranlık içinde gezmekteyiz. Bir medeniyeti yok etmek isteyen başka bir güç onun şehrini yakıp yıkıp ortadan kaldırmak ister, çünkü bilir ki bu şehirler o medeniyetin ne kadar ileri olduğunu zamanın ilerisine taşıyan zaman kapsülleridir ve bu kapsül yok edildiğinde, o medeniyet de yok edilmiş olacaktır. Bunun için sanat medeniyetleri tanımlayan ve varoluşlarını perçinleyen bir işlev üretir ve kesinlikle işlevsiz değildir. Walter Gropius bunun farkına varmış hem tasarım hem de sanat için alternatif ve yeni bir yol önermişti:

"Gropius'a göre sanat ancak mimari bir model içinde canlandırıldığında kendi yaşamsallığına kavuşabilecekti. Çünkü sanat galerileri birer "depo" ve "ticarethane" olarak, sanatı tutsaklaştırmışlardı. Ne burjuva değerlerini metaya dönüştüren bu "depo"lar, ne de devletin ideolojik mekânları halinde çoğalan müzeler, sanatı yaşatabilirdi" (Zeytinoglu, 2009:505)

Modern sanatçı ve Sanat piyasası bencilce bir tavırla onun işlevini ortadan kaldırmaya çalışmıştır, burjuva ahlakı da on bu konuda yardımcı olmuştur. Film yönetmeni Tarkovski, bu konuda şunları söylüyor:

"Sanat, insanları çevresinde toplamaya iten o sonsuz, dur durak tanımayan idealin, maneviyat özleminin duyulduğu yerde ortaya çıkar ve gelişir. Modern sanatın seçtiği yol yanlıştır, çünkü hayatın anlamını anlama adına salt kendini onaylama peşinde koşmaktadır. Bu yüzden bu yaratıcı uğraş, kendi bireysel eylemlerinin bir kerelik değerini haklı göstermeye çalışan eksantrik kişilerin garip bir çabasına dönüşmüştür. Ne var ki bireyin kendini sanatla kanıtlaması imkânsızdır, çünkü sanat daha farklı, genel ve yüksek bir düşünceye hizmet eder. Sanatçı, kendisine neredeyse bir mucize sonucu bahşedilmiş sayabileceğimiz yeteneğin bedelini ödemek zorunda olan bir hizmetkârdır. Günümüz insanı hiçbir şey feda etmeye yanaşmıyor; oysa gerçek bireyselliğe varmanın tek yolu özveriden geçer. Ne yazık ki, bu gerçeği giderek unutuyoruz, dolayısıyla insan olma duygusu da yitip gidiyor." (Tarkovski, 2008, : 28-29)

Fedakârlık insan olmanın özüdür. İnsan başka insanlar var olmadan hiçbir şey ifade etmez. Mimarlar ve şehir plancıları da topluma borçları olan sanatçılardır ve yaratılarında sanatı gözetmeleri gerekir. Bugün mimari bazılarınca sanat sayılmıyor ise, eğitim sisteminde ve mimarların hüküm süren kültüre kendilerini teslim etmelerinden kaynaklanıyor olabilir. Mimari yö-

netimler tarafından insanların yaşam şekline değiştiren, belki geliştiren bir öge olarak toplum mühendisliğinin bir parçası olarak kullanılabilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim düzeyi çok düşük olan halkı modernliğin faydalarından yararlanmak üzere Bauhaus'un yol açtığı mimari akımın bir yansıması olarak soyutlanmış modern küpler şeklindeki mimari anlayışın benimsenmeye çalışıldığı bir gerçektir. Muhittin Bilgen'in yazılarına göre kulluk sistemiyle kurulan Osmanlıdaki aile yapısıyla Türkiye cumhuriyetini aile yapısı tamamen birbirinden farklıdır (Yaman, 2009: 212). Cumhuriyet eşit bireylerin yaşayabileceği yeniliğe ve moderne açık yaratıcı bireylerin yetişeceği yeni bir yaşam tarzı planlamıştır. Şehirleşme, ve apartman tarzı yapılaşmanın benimsenmesine bakarak bunda kısmen başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu yapıya rağmen Türkiye'deki insanların büyük bölümünün de hala dindar ve muhafazakâr bir hayat yaşamak istedikleri ortadadır. Geçmiş düzen ile bu kopuş belki de en çok sanatçılar için tuhaf sorunlar yaratmıştır. Ne batıların kabul edebileceği kadar batılı, ne doğudakilerin kabul edebileceği kadar doğulu bir yapı ortaya çıkmıştır. Batı için taklit, doğu için se bozulmuş bir yapı oluşmuştur. Bu da itiraf etmesi güç olsa da bugün bile kafa karışıklığına yol açmaktadır.

Gropius'un belki de haklı olarak ortaya koyduğu şekliyle sanatın işlevsiz olduğu düşüncesi, sanatı ve izleyiciyi birbirinden uzaklaştıran bir görüştür. Eskiden sanatçı bir zanaatçı konumundayken, ekmeğini bu işten kazanıp, yaşamını sürdürebiliyordu. Fakat sanat "Yüksek" konumuna geldikten sonra artık sanatçı bir el işçisinden çok, bir entelektüel konumuna yükselmiştir. Bu yapı zaman içinde marjinalleşmiştir. Sanatçı gittikçe sorumsuz bir yaratıcı kimliği kazanmıştır. Oysa Bauhaus'da Gropius ve çevresindekilerin kurmaya çalıştığı bütün sanatların mimarının içinde yer alması fikri, çok etkilidir. Bauhaus bugün modern yaşamlarımızın tasarımının temellerini atmıştı. Adolf Loos bunun tam aksi yönünde bir tavır takınmıştı:

"Konut sanat yapının aksine herkesi memnun etmelidir, sanat yapının böyle bir amacı yoktur. Sanat yapıtı sanatçı için özel bir meseledir. Ev mimarının özel meselesi değildir. Sanat yapıtı, ona ihtiyaç duyulmadan dünyaya getirilir; Konut ise bir ihtiyacı karşılar. Sanat yapıtı hiç kimseye karşı sorumlu değildir; konut ise herkese karşı sorumludur. Sanat yapıtı insanları konforlu hayatlarından koparmak ister. Ev konfora hizmet etmek durumundadır. Sanat yapıtı devrimcidir, konut ise muhafazakârdır. Sanat yapıtı insanlara yön gösterir ve geleceği düşündür. Konut ise şimdiki hesaba katar. İnsan konforunu sağlayan her şeyi sever. Elde ettiği güvenlik pozisyonundan onu çıkartmaya çalışan ve onu rahatsız eden her şeyden nefret eder. O yüzden konuta bayılır ve sanattan nefret eder. Bu konutun sanatla ortak hiçbir yanı olmadığı ve mimarının sanat sayılmaması gerektiği anlamına mı gelir? Evet öyle. Mimarının sadece çok küçük bir bölümü sanata aittir: türbe ve anıt. Bunların dışında, bir işleve cevap veren her şey sanatın sahasından dışlanmalıdır." (Aktaran: Hilde Heyden, 1999: 12)

Şehirler değişir. Ama güzel şehirler zamana meydan okurlar. Bu bir paradoks gibi görünüyor. Oysa zaman kavramına maruz kalan insan nasıl değişime uğruyorsa ve bazılarına göre ruh sonsuz ise şehirlerinde bedenleri zaman içinde değişmelidir. Bu dinamik bir özelliktir. Şehrin ruhunu muhafaza etmek için korunabilen estetik değere sahip yapılar, alanlar korunmalıdır. Çünkü yaşamımızın, kültürümüzün, yani bilincimizin parmak izleridir onlar. Tarkovsky gazeteci Ovçinnikov'un Japonya anılarında Japonların yaşamışlıklara eski nesnelere duydukları ilgiyi "Mühürlenmiş Zaman"da şu şekilde aktarıyor:

"Burada zaman, tek başına, sanki şeylerin yapısını gün ışığına çıkarıyor. Japonlar bu yüzden, büyümenin izlerini incelemekten özel haz alıyorlar. Yaşlı bir ağacın koyu rengi, bütün sivriliklerini yitirmiş bir taş parçası, hatta üzerinde gezinen sayısız ellerden kenarları yıpranmış bir resim onları korkunç etkiliyor. Yaşlanmanın bu izlerine saba diyorlar, yani kelimesi kelimesine çevirecek olursak: 'Pas'. Saba; bu yapay olarak elde edilemeyecek bir pastır, eskinin büyüüdüdür, mühürüdüdür, zamanın 'patinası'dır."
(Aktaran: Tarkovsky,2008, :45-46)

Yaşamışlıkları görmezden gelmek, unutmak, pası silip atmak, medeni toplumların yapmadığı bir şeydir. Güzel şehirler, geçmişlerini muhafaza ederler. Yönetimleri bu eski yapıları gözleri gibi bakmaktadır. Güzel şehir, tasarımıyla dokusuyla, mimarisiyle, açık alanlarıyla, barındırdığı sanat eserleriyle ve yenileşen ama eski dokuyu imha etmeyen yapısıyla bize kimlik sağlayan ve mutluluk sağlayan sağlıklı bir bendir. Ve sağlıklı bir şekilde yaşlanırlar, içinde yaşayan insanlara şefkatle yaklaşırlar, ona stres yaratmak yerine, bir köşesini döndüğünüzde karşınıza çıkan bir sanat eseriyle, bir bahçeyle veya bir yapıyla size en ihtiyacınız olan şeyi güzelliği sunarlar ve yaşam kalitenizi yükseltirler. Bunların yoksunluğu estetik ve doğa bilinci gelişmemiş nesillerin yetişmesine yol açmaktadır. Bu da fasit bir döngü demektir. Çünkü gelecek nesillerin mimarları, tasarımcıları, belediye başkanları bu estetik ve doğa yoksunu şehirlerden yetişecek ve ne gördülerse onu benimseyeceklerdir.

Görkem, anıtsallık mimarinin temel unsurları olmakla birlikte, tarihteki örnekleri insanların kendi yaşam konutlarına sirayet etmemiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin şehir merkezlerinde yüksek göktelenler tercih edilmektedir. Orada bulunan insanların bu yapıların görkemli büyüklüğü karşısında etkilenecekleri açıktır. Ancak bu yapılar aşırı zenginlik ve gücün birer yansımalarıdır. İnsanlığın günümüzde karşılaştığı sorunlar ile Babil Kulesini hatırlatmaktadır. Batının zenginliğinde sömürü ve kölelik vardır, bu yadsınamaz bir gerçektir. Modern hayat kurgulanırken ve modernizm idealleri ile dünya küreselleşirken batının anlayışı dâhilinde gelişmiştir mimari. Bu birçok açıdan kabul edilebilir bir şeydi, çünkü sanayileşmenin getir-

diği sorunlara pratik çözümler getiriyor ve hayatı kırsal alandan daha kolay bir hale getiriyordu. Zaten sanayi de şehirlerin yakınlarındaydı. Zaman içinde Amerikan emperyalizminin ve ülkedeki her şeyin büyük ölçekte olmasının yansıması olarak gökdelen mimarisi bu yeni dünyanın şehir merkezlerinin ana yapısını oluşturmuştur. Bu yapılarda binlerce insan aynı anda bulunmakta ve iletişimleri sınırlı olmaktadır. Vahşi 11 Eylül saldırılarında ikiz kulelerde binlerce insan ölmüştü. Neyi sembolize ettiği için bu binalar hedef seçilmişti. Amerika'nın temsil ettiği değerlerin bir karşılığıdır bunlar. Aşırı güç, sağlamlık, büyüklük, müsriflik gösteriş v.s. sanki Babil'in Cennete ulaşmaya çalışan merdivenleri gibidirler. Amerika'nın sadece bu değerler üzerinden kurulduğunu söylemek yanlış olur. Orada dünyanın dört tarafından gelen göçmenler yaşamakta ve hala insanların büyük bir çoğunluğu daha iyi bir hayat için oraya gitmek istemektedir. En iyi ve en kötü Amerika'da birlikte bulunmaktadır. Bu modernitenin çift uçlu yapısının özelliklerinden biridir. Walter Benjamin bunu şu şekilde yorumlamıştır

"Benjamin, bu çelik ve cam mimarlığının modern uygarlığın karakteristik özelliği olan "yoksunluğu" özgün bir şekilde ifade ettiğine ve böylece modern uygarlıkta içkin olan vaatleri yerine getirdiğine inanıyordu. Dolayısıyla bu mimarlık, şeffaf ve sınırsız bir toplumun gerçekleşmesini habercisiydi" (Heynen,2011,:133)

Varoluşsal anlamda umutsuzluk ve umut bir arada var olmaktadır. Bununla birlikte Amerika'da ailelerin yaşadığı genellikle şehir dışında yatay bir yerleşim planı da söz konusudur. Bu evler bir, iki katlı ailelerin yaşamasına uygun, evcil hayvanlar ve çocuklar için yeterli yaşam alanı sağlayan güzel evlerdir. Aralarında boşluklar vardır. Bahçeleri ve otoparkları mevcuttur. Bu da Amerika'nın içinde bulunduğu çelişkili durumun bir sonucu olsa gerek. Bir yanda bütün insani değerleri hiçe sayan durdurulamaz vahşi bir kapitalizm hüküm sürerken, insanların kendini rahatça ifade edebildiği alabildiğine bir özgürlük ortamı söz konusudur Amerika'da. Bu Amerika'nın çelişkilerle dolu dünyasının bir tezahüründen başka bir şey değildir Modernitenin en büyük kötülüğü kuşkusuz Nazilerin uyguladığı soykırımdır. Ve bu soykırım destekledikleri hegamonik mimaride ipuçlarını vermektedir. Sade, mütevazı yaşamı olan bir tasarım içinde saldırganlık barındırmaz, sosyalleşmeye olanak tanır ve insanı özüne yani toprakla olan ilişkisini de koparmaz. Bunlar yetersiz anlamda kurgulanmış yeni mimarinin yoksunluklarıdır. Tabii bunun tam tersi iyi örnekler de mevcuttur, mimari dikey bile olsa. Christopher Alexander bunu doğal kent ve yapay kent diye ikiye ayırır. Ona göre yapay kentler kentlere özgü özsel bileşenlerden yoksundur.(Karatini,2006: 71) Yeni şehir birçok şeyi yaşamımızdan alıp götürürken yerine koyabileceğimiz yeni umutları da içinde barındırmaktadır

kuşkusuz. Ama hiçbir şey sorundan muaf değildir. Modern Türkiye'yi kuranlar da mutlaka bu görüşle eskinin yıkılıp yeni yaşam tarzına geçmenin avantajlarını düşünerek hareket etmişlerdir. Fakat modern çalkantıları aşmamız ve dünyayı daha yaşanabilir bir hale getirmemiz gerekmektedir. Son çağdaki yaşam şeklinin dünyanın sadece küçük bir bölümüne mutluluk getirdiği aşikârdır. İnsanların antidepresan bağımlısı olduğu bir dünyaya kimse mutlu diyemez.

Resim 4.New York İdil Dergisi
en.wikipedia.org(24/01/2018)

Resim 6. 11Eylül saldırıları
National Geographic.com(24/01/2018)

Resim 5. Bruegel, Babil Kulesi
Intependent.co.uk.com(24/01/2018)

Şehir artık medeniyetin merkezi durumuna gelmiştir. Doğa içinde yaşama olanağını yitirdiğimiz günden itibaren onun bir parçası haline gelmiş bulunuyoruz. Bizler organik yapımızla zaten doğayız, fakat ondan ayrıldığımızdan itibaren geri dönüşsüz bir yola doğru ilerliyoruz. Dünya nüfusu bu kadar kalabalık olduğu için şehirleşme barınmanın neredeyse tek alternatifi gibi görünüyor. Doğal hayattan bir nedenden ayrı kalmış hayvanlar rehabilite edilmeden tekrar doğaya bırakılmıyorlar. Rehabilitasyon bile onların doğada başarılı olup hayatlarını sürdürebileceklerinin garanti-

si olmamaktadır. İnsan ise geçmişte doğada yaşarken sahip olduğu güdülerini medeniyet adına çoktan kaybetmiştir. Bugün doğada yaşamsal destek malzemeleri olmadan bırakacağınız insanların büyük bir çoğunluğu hayatta kalmakta başarısız olacaktır. Medeniyet bizi dönüştürmüş ve artık farklı bir varlık haline gelmemize yol açmıştır. Doğa karşısındaki bu zayıflığımız birlikte şehirlerde yaşayarak güce dönüşmüş durumdadır. Bu halimizle dünyadaki canlılar arasında yaşam döngüsü en uzun canlılardan biri haline gelmiş bulunmaktayız. İnsanlar artık şehirlerden vaz geçmeyecekler. Onları yaşam kalitemizden ödün vermeden insanın özüne daha uygun bir şekilde kurmak olası ve gereklidir. Şehirlerimiz güzel olmalıdır. Bizi hasta edecek kaos yuvaları şeklinde bir labirentte yaşamayı kimse istemeyecektir. Ama şehir kurulurken estetik, sağlık, düzen ve sanat bir tarafa bırakılır ise buna maruz kalacağımız ortadadır. Yarattığımız bütün deformasyona rağmen insanlık gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Güçlü medeniyetlerin izleri şehirleri veya onların kalıntılarıyla kendilerini bizlere hatırlatacaktır. Yaşamımızı sağlıklı bir şekilde sürdürmek adına şehirlerimizin oluşturma tarzları, hem bizi hem sağlığımız belirleyici parçalar olarak etkilerini sürdürmeye devam edeceklerdir. Güzel ve sağlıklı bir şehirde yaşamak en temel insan haklarından biridir.

KAYNAKÇA

Aristoteles, Augustinus, HeideggerZaman Kavramı, Ankara, İmge Kitabevi,(1996)

Derleyen Ali Artun, Esra ÇavuşoğluBauhaus: Modernleşmenin Tasarımı, İstanbul, İletişim Yayınları,(2009)

Goethe, Johann Wolfgang von, Aforizmalar, İstanbul, Maya Kitap,(2014)

Heyden, Hilde, Mimarlık ve Modernite, İstanbul, Versus Kitap,(2011)

Katarini,Kojin, Metafor Olarak Mimari, Metis, İstanbul,(2006)

Panovsky,Erwin, Perspektif-Simgesel Bir Biçim, İstanbul, Metis Yayınları,(2013)

Tarkovski, Andrey, Mühürlenmiş Zaman, İstanbul, Agora Kitaplığı,(2008)

TAV, Ava Ş., Şizofreni Tedavisinde Direkt Maliyeti Belirleyen Değişkenlerin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi, http://www.istanbulsağlık.gov.tr/w/tez/pdf/psikiyatri/dr_ava_s_tav.pdf(Erişim Tarihi 31Mart 2015)